

MARKOS GYÖRGY:

BARÁTOM, CAPA

A műcsarnoki fotókiállítás ürügyén

Friedmann Bandi, akit a barátai kisse nagy szája miatt neveztek el Capának, a híres 1930. szeptember 1-i tüntetésen bukkott le. Szabadulása után nem volt mit tenni, kikérte útlevelét és emigrációba ment. Először Németországban próbálkozott, majd Dániában (itt készült később híressé vált felvétele Trockijról) és végül szinte természetesen Párizsba került. Itt ismerkedtem meg vele.

De ez már külön sztori.

En Berlinből kerültem Párizsba — miután már egy évet töltöttem a hitleri Németországban — és itt a német emigráció keretében dolgoztam. Valami szörnyű konspiratív módon kellett egy német elvtársat megkeresni egy bizonyos megadott címen. Beállítottam a házba. Ott a portásfalkében két fiatalember beszélgetett. En budapestivel kevert berlini franciasággal eladogtam, mit akarok.

— Most szóhabítászon iszi serése műszájó Zélanzsé.

A két fiatalember egymásra nézett, s az egyik megszólalt:

— Mondd, te érted, mit akar ez a pacák?

— Hát magyarok?! Akkor meg vagyok mentve.

A kérdező fiatalember cápa volt — akkor már Capa — (nevéről lehiült az ékezet, ahogy Máral mondja). Nem volt még, mai kifejezéssel élve, nagymenő, de tehetséges fiatal fotóriporterként tartották számon. A másik fiatalember Czigány László volt, Czigány Dezső festőművész fia, becenevén Tacsi. Ettől kezdve barátok, sőt elválaszthatatlan barátok lettünk. A kibontakozó Népfront, a viharos munkásgyűlések, utcai verekedések és teremcsaták elég témát nyújtottak a mindenütt ottlevő Capának, s egyre gyakrabban közbitek mindig frappáns képet. De, Capa ideje 1936-ban érkezett el igazán, amikor kitört a spanyol háború. A Regards című francia hetilap szerkesztője, a Falus néven élő Aranyossy Pál, mindannyiunk barátja és pártfogója, megadta a szükséges megbízást. Néhány hét múlva megjelentek Spanyolországból küldött felvételei. Ezek már igazi Capa-felvételek voltak, mindig a

legközelebről, a veszélyekre fűtyülve vette föl képeit. Emlékszem egy képére. Rombadőlő ház, melybe éppen bomba vagy gránát csapott bele. Később Capa ícsit sunyin mosolyogva elmondta, hogy nem is akarta lefotografálni azt a házat, csak véletlenül, ijedtében sűtötte el fényképezőgéjét.

A világhírt azonban egy másik döbbenetes kép hozta meg számára.

Franco csapatai délről nyomultak észak felé Madrid ellen. Talaveránál szállt szembe velük a köztársasági hadsereg. De micsoda hadsereg volt ez! Teljesen kiképzetlen, vagy alig képzett, éppen csak a pusztát elsűtni tudó emberek voltak. És még hozzá a spanyol individualizmussal és partikularizmussal súlyosbítva. Minden harc csak a saját szervezetének volt hajlandó engedelmessé válni. A FAI (azaz Federación Anarquista Iberica), vagy a CNT (Confederación Nacional des Trabajadores, munkások nemzeti szövetsége), avagy a szocialisták vagy kommunisták a pártjainknak engedelmeskedtek és nem a parancsnokoknak. Nehéz

dolga lehetett annak a néhány hivatasos tisztnek, aki meggyőződésből a köztársaságiak oldalán állt.

Talaveránál a tisztek kiadták a parancsot, mindenki hasájon a földre, egy lövést sem szabad leadni parancs nélkül, meg kell várni, amíg az ellenség lőtávótól beütre kerül.

Idegesítő, őrjítő helyzet volt, mert a miliciának nem értették mért kell nekik lövés nélkül a földön hasalva bevárni az ellenséget. Az egyik miliciáno, idegességében és dühében felkiáltott:

— A tisztek elárulnak minket!

Idegfeszültségében, a spanyol hidalgó verévet munkásereiben, elkiáltotta magát a másik:

— Egy hős nem csúszik-mászik a hasán, hanem kitért mellet, állva lép az ellenség elé. És ezzel felugrott, hogy szemberohanjon Franco Idegenlegionistáival. Ő kanta az első golyót és Capa, aki természetesen itt is a lezelső vonalban volt, éppen azt a pillanatot örökítette meg.

"A miliciáno halála" bejárta a világsajtót és világhírűvé tette Capát. Ilyen háborús felvételeit még nem látott a világ. Capa ezután már nem volt rátaiva csak a Regards-ra, a legnagyobb képeslapok közölték felvételeit.

Egy rövid párizsi kiruccanas után magával vitte Spanvoierszágba a szép, filigrán, szöke Gerda Tarót, szerelmét és élettársát, aki szintén fotográfus volt, és Németországból emigrált. Gerda termé-

1976. ÁPRILIS 3.

szetesen mindig ott volt Capával az első vonaiban. Bár ne lett volna. Egy előnyomulásnál elvesztette egyensúlyát, leesett a teherkocsi hágsójáról (féktávolságon belül) és a mögöttük haladó páncélautó véres péppé gyurta filigrán testét.

Capa visszajött Párizsba, teljesen megsemmisülve. Örjögött és ivott. Taci, akit az előbbieken már említettem, Czigány Laci, feleségem, Ágnes, és más barátaink szinte inspektiót tartottunk, hogy Capa kárt ne tegyen magában. De ő csak ivott. A tébolyba, az örületbe íta magát, literszámra fogyasztva a whiskyt. Egyik nap újra próbáltunk vele beszélni.

— Capa, ez nem megy így tovább, beleőrülsz, tönkreteszed magad, nincs jogod hozzá, szükség van rád. Neked még nagy dolgokat kell csinálni.

— Igen, Igen — motyogta — igazatok van, csinálni kell valamit. És csinált is, a maga módján.

Fővette a telefonkagylót és már nem tudom melyik lapnál vagy talán többnél is bejelentette, hogy utazik Kínába, a japán–kínai háborút megörökíteni. Meghatalmazást és előleget kért, majd helyet foglalt magának a repülőgépen. Hirtelen céltudatos és aktív lett. Másnap elfut. Néhány hét múlva már láttuk a lapokban borzalmasnál borzalmasabb képeit: felpuffadt hasú gyerekek; másállapotos anyák véreből, piszokban; kínaiak japán katonák felügyelete alatt ássák sírjukat; japán katonák szu-

ronyrohámot gyakorolnak eleven kínaiakon.

Tehát Capa elment keresni a halált, de a halál nem jött. Még nem.

Egy szép napon, amikor Párizsba éppen beszökött az ősz, Szent Mihály útján, a Boul Michen szaladtunk össze.

— Hát mi van, öreg fiú! Hát te itt vagy Párizsban, és még csak felénk se nézel?

Capa naptól lebamulva, szokott széles mozdulataival közölte, hogy előző nap érkezett meg. Akkor láttam egy ideig utoljára, mert engem végleg kiutasítottak Franciaországból és ő isten tudja merre csavargott. A drôle de guerre nem sok újat nyújthatott Capának, de azután jött más is, és Capa elemében volt. Persze mindenütt ott volt. El Alameinnél, a szicíliai partraszállásnál, a normandiai nagy partraszállásnál, ahol természetesen ott volt az első vonalban, a partraszálló katonákkal együtt, derékig vízben fotografált.

Tíz év múlva láttuk egymást utoljára, még hozzá Budapesten. Nagyban folytak már az első hároméves terv munkálatai. Én elkalauzoltam Capát olyan helyekre, ahol úgy gondoltam, találhat valami érdekeset, ha nem is háborút. A Ganz Hajógyárban készített néhány felvételt. (Sejnos, csak egy maradt meg belőlük.) Aztán elindultunk Békésbe, mert a magyarországi rízsaratás érdekelte őt.

Unottan, álmosan ült a kocsiban, alig-alig nézegetett körül. Amikor Algyőnél átmentünk a Tisza-hídon, Capa kívánságára megálltunk egy percre. Körülnézett, és mosolyogva mondta:

— Hát sokat csavartam a világban. Láttam az Elbát, láttam a Szajná, láttam a Rajná, láttam a Pót és a Hoang-Hót, és most életemben először látom a Tiszát.

Tovább mentünk és elérkeztünk a rizsföldekre, ahol a lányok melegítőben és melegítőre húzott szoknyákban ritmikus hajladozással aratták a rizst. Boros, esős nap volt. Capa csak néhány felvételt csinált és már indultunk is visszafele. Másnap délután nálunk volt. Családom nőtagjai persze rögtön beleszerettek. Nagyon jóvágású fickó volt, nem lehet csodálni. Nemigen beszélt a borzalmakról, inkább humoros oldalukat mutatta meg. Elbeszélte, hogy az olaszországi előnyomuláson egy amerikai repülősztagnak ejtőernyővel kellett leugrania a német vonalak hátába. Hát ezt nem lehet kihagyni! Capa is velük ugrott, de nem földet ért, mert az ejtőernyő kötélei beleszavartak egy magas fába, és ő ott lógott tehetetlenül. Nem tudta, a német vonalakban van-e, vagy a szövetségeseknél. Nyakában lógtak fényképezőgépek és egy üveg whisky. Tudvalevőleg a whisky nélkülözhetetlen. Capa nem mert mozdulni és reggelig szépen kiitta az egész üveget, amíg végre az amerikaiak levágták a fáról.

Elbeszélte, hogy a háború vége felé Roosevelt is fogadta, s a beszélgetés végén feltette a kérdést, mit tehetne ő, mármint Roosevelt Capáért. Van-e valami kívánsága? Capa csak egy szót felelt: „egy útlevel”. Tudniillik Magyarországról való elutazása óta „hontalan” volt, nem volt állampolgársága, úgynevezett Nansen útlevelel járta a világot.

Most én kérdeztem.

— Lehet, hogy hülyeséget mondok de úgy lépelem, hogy vannak egyes képek, amiket különösen szeretsz. Mégis, melyiket tartod legkedvesebb, vagy a legjobb képeknek?

— Nem a miliciano halálát. Már vége volt a háborúnak, jött a bosszúállás órája. A kisebb francia városokban az volt a szokás, hogy a lányokat, akik német katonák vagy SS-ek szeretői voltak, kopaszra nyírták és végigseprőzték az utcákon. Hát egy ilyen jelenetet sikerült kifognom. Döbbenetes volt a német katonától származó gyermeket magához szorító nő és körülötte az eltorzult, gyűlölködő arcok. Hát ezt szeretem, mert sikerült emberi mélységeket megmutatni rajta.

(Sajnos, ez a kép is hiányzik a Múcsarnok kiállításáról.)

No és most mit fogsz csinálni?

— Hát mit csináljon egy munkanélküli hadirporter? Utazgatok ide-oda, ahova tehetem.

— Szóval keresed a kalandot? Váld be, felked mélyén kalandor

vagy és a kaland izgalma kell neked. Ezért méssz háborúba.

— Hülye vagy! Gyűlölk minden erőszakot és legjobban gyűlölöm a háborút!

Ezen a délutánon láttam végérvényesen utoljára Capát. Már a hidegháború és a forró béke időszakában éltünk, sőt már kitört egy-néhány forró háború is. Capa hirtelen ahogy jött, el is tűnt. Folyt már a piszkos háború, a sale de guerre Vietnamban. Capa ezúttal onnan küldözgette borzalmas és felháborító felvételeit a világlapoknak. Természetesen ott is az első vonalból. Egy dzsippel ment előre. Észrevett valamit és kiügött a kocsiból, hogy az útszélről jobb nézőpontból fényképezhesse le, amit észrevett. Egy tányérrakna darabokra tépte. ✕

A francia hadsereg magasrangú katonákat megillető diszponzával temette el. Mert a francia generálisok soha nem értették meg, hogy Capa fényképei ellenük, a hódítók ellen csinálnak propagandát.

Felfájára a legmagasabb francia katonai küldetést írták fel. Pedig jobban írték volna oda Gyóni Géza magalköltő sírfeliratának sorait:

„Véres harcok hordták szét hírét,
Pedig a béke katonája volt”.

ÉLET ÉS
IRODALOM

* 1954 May